

Mamma, BIEEER!!!

Provocatie houdt de vaart er in

Door Jan Ruigrok.

In een radio-interview vertelt Birgitte Kaandorp hoe ze in het begin van haar carrière wekelijks met een vriendin optrad in het Vondelpark. Tijdens een van haar optredens zag ze een man in de bosjes ‘zijn geval’ uit zijn broek halen om er vervolgens handelingen mee te verrichten die onder de noemer *schending van de openbare eerbaarheid* vallen. Geschrokken pakten de dames hun boeltje om zich uit de voeten te maken. Een week later op dezelfde plek, u raadt het al, stond daar dezelfde man met hetzelfde geval. “Dames en heren”, riep de kleinkunstenaar die haar optreden stillegde: “Er staat daar een man in de bosjes die u, geloof ik, iets wil laten zien”. Als de wiedeweerga borg de potloodventer zijn handelswaar op en maakte zich uit de voeten waarna het optreden kon worden vervolgd. Ongewild leverde hij een bijdrage aan Kaandorps succes. De anekdote eindigt ze met de woorden: “Sorry mam, ik kon niet anders”.

Vader en moeder lopen met Luc van drie in de supermarkt. Het jochie maakt zijn verlangen naar een ijsje, nadat hij ‘nee’ heeft gekregen, keihard krijsend kenbaar: “Mamma, IJSJE!!!!!!”. “Kom op”, zegt pa, dat kan harder, “niet dat je een ijsje krijgt, je hebt net gegeten, maar dat gillen is hartstikke leuk. Ik wil bier en jij een ijsje. Daar gaan we: 1, 2, 3, Mamma BIEEER!!!!!!”. Luc kijkt pa een beetje schaapachtig aan waarna de twee mannen enorm in de lach schieten.

Vooraf bij nieuwe docenten mag Chantal de grenzen aftasten. In de tweede les bij Rob, haar nieuwe wiskundedocent, roept ze tijdens de les keihard door de klas: “Ben ik @#\$\$%! ongesteld geworden, net nu ik morgen jarig ben”, vervolgens kijkt ze Rob aan met een blik van ‘en durf daar maar eens wat van te zeggen’. Rob loopt naar het raam, opent het en schreeuwt over het schoolplein naar een groepje jongens dat staat te chillen: “Hebben jullie het al gehoord van Chantal...?”, en na een voor Chantal eindeloze pauze: “Ze is morgen jarig!” Rob sluit het raam en gaat verder met de les aan het eind waarvan hij Chantal uitnodigt morgen te trakteren.

Drie voorbeelden waarbij provocatieve interventies de provocateur overeind houden in lastige situaties. De provocatie bestaat er hier uit dat de provocateur over de grens van geïrriteerde heen gaat die denkt “nou zo erg hoeft het nu ook weer niet”:

“Jij wilt je potlood venten, laten we het dan maar ook ten overstaan van het hele park doen”.

“Jij schreeuwt om wat je wilt hebben, laten we dat dan nog harder en vooral samen doen”.
“Jij wilt heel de wereld laten weten wat er met je aan de hand is, nou dan gaan we dat toch doen”. Het vakmanschap en de betrokkenheid van Rob, zorgde er voor dat hij Chantal niet afbrandde. De relatie bleef in stand, of sterker nog: werd steviger. Ze wisten vanaf nu wat ze aan elkaar hadden. Hetzelfde geldt voor Luc en zijn vader.

Van provocatieve coaching of therapie is in deze voorbeelden geen sprake. Wel is dat het geval in de inrichting waar een nieuwe psychiater kennismaat met een man die al jarenlang beweert dat hij Jezus is. Therapieën zijn gestopt, aan deze man is geen eer meer te behalen. Een paar weken na aanstelling van de nieuwe dokter ziet de patiënt hem in de tuin met allerlei planken in de weer waarvan hij een kruis timmert dat hij in de grond zet. Daarna stapt hij gewapend met grote spijkers en dito hamer de patiënt zijn kamer binnen die onzeker vraagt wat hij komt doen. “Dat lijkt me logisch”, zegt de zielenknijper: “Je bent Jezus, je bent de drieëndertig gepasseerd, het wordt onderhand tijd”. Doodsbleek buigt de patiënt zich naar de man met de hamer en fluistert in zijn oor: “Ja, maar ik ben niet echt Jezus, hoor”. “Oh, antwoordt deze, “dan houden we dat toch lekker ons geheimpje”.

Ook hier gaat de provocateur over de grens van de geprovoceerde: “Je mag de Verlosser zijn, maar dan gaan we door tot Goede Vrijdag”. Tegelijkertijd respecteert hij de ander door het ‘ons geheimpje’ te houden.

Dank zij het werk van mensen als Jaap Hollander en Jeffrey Wijnberg maken in het onderwijs steeds meer begeleiders met succes gebruik van provocatieve technieken. Het idee is dat wanneer je een ezel vooruit wilt krijgen, je hem aan de staart moet trekken. De provocerende begeleider plaagt zijn leerlingen, blaast hun problemen op tot belachelijke proporties of maakt hen duidelijk dat ze de zaken vooral moeten laten als ze zijn.

Provocatieve begeleiding is een combinatie van Geloof in eigen kracht, Geloof in de Kracht van de ander én Humor. Het werkt als je het vanuit betrokkenheid, zeg maar gerust, vanuit liefde voor de ander, doet. Doe je dat niet, dan ben je aan het afzeiken, word je cynisch en maak je mensen kapot.

Het effect van provocatieve begeleiding is dat vastgelopen situaties in een stroomversnelling komen, zelfs in lastige situaties enorm gelachen wordt en geprikkelde leerlingen voor je het weet hun eigen problemen oplossen. En het is dé manier om het plezier in je werk te kwadrateren.

In het onderwijs en, hoe raar het ook moge klinken, op opleidingen voor rouw- en verliesverwerking waar ik trainingen provocatieve begeleiding geef, ervaren deelnemers het als een verrijking. Het geeft luchtigheid in zware situaties, helpt relativeren en je overeind houden. Dat provocatieve begeleiding ook in verliessituaties werkt, komt mede doordat een provocatieve begeleider nooit het trauma ridiculiseert, maar wel de manier waarop mensen ermee omgaan: “Dat je moeder is overleden is en blijft verschrikkelijk, maar de manier waarop je daarmee omgaat, daar zitten toch wel wat rare kantjes aan...” Je ziet iets soortgelijks bij de psychiater in het voorbeeld: hij maakt Jezus noch het geloof belachelijk, wel drijft hij de spot met de manier waarop zijn patiënt invulling aan zijn religieuze beleving geeft.

Evenals bij alle vernieuwingen nemen mensen tegenover provocatieve begeleiding één van de drie basishoudingen aan:

- 1) **Ja én.** Deze mensen ontdekken er iets in waar ze al jaren op gewacht hebben, ze gaan er mee aan de slag, boeken er successen mee en ontdekken het meesterschap dat al jaren in hen verborgen zat.
- 2) **Nee, want.** Zij wijzen deze onzin af. Bijvoorbeeld op ethische gronden: “Zo ga je niet met mensen om, zeker niet met mensen die met een probleem zitten”. Of ze zeggen ‘nee’ omdat ze het basiselement humor ontberen. Dan moet je er ook niet aan beginnen.
- 3) **Ja maar...** Dit is uiteraard de grootste groep. Deze mensen zien de mooie voorbeelden, kunnen zich diep in hun hart wel voorstellen dat provocatieve begeleiding heel misschien ooit wel ergens iets zou kunnen zijn, maar.....

De ja-enners gaan volop aan de slag, genieten en vinden hun weg. De nee-wanters verdienen alle respect en die laten we met rust. Interessant is het om de bezwaren van de ja-maarders onder de loep te nemen. Niet om hen te overtuigen, want dat lukt toch niet. Maar wel om hen de kans te geven hun ge-ja-maar om te zetten in een Ja én... of Nee want...

De voornaamste ‘ja-maars’ op een rij.

Ja maar, dat kun je de leerlingen toch niet aandoen...

Als je deze overtuiging bent toegedaan, geloof je niet in de kracht van de ander. Je ziet leerlingen als mensen die je met fluweelzachte handschoenen moet aanpakken. Soms is dat nodig. Maar waarschijnlijk zijn meer leerlingen beschadigd door overbezorgde Redders die hen met verstikkende empathie in de slachtofferrol hielden, dan door provocateurs die hun slachtofferschap omzetten in assertiviteit. Leerlingen die in de sores zitten, ontmoeten vaak, zeker wanneer ze de kant van de depressie opgaan, warme, empathische zorgverleners, die wanneer het beoogde doel niet wordt bereikt er nog een schepje empathie bovenop doen. Faalangstige leerlingen die op een training in een veilige en vertrouwde sfeer een provocatief gesprek voeren, voelen binnen de kortste keren de weldadige warmte van assertieve energie door hun lijf stromen.

Ja maar, als je gaat provoceren roep je agressie op en voor je het weet.....

De provocatieve begeleider gaat over grenzen. Dat impliceert dat het fout kan gaan en dat is spannend. Wie dit risico niet aandurft ontbreekt het aan geloof in eigen kracht. Provoceren lukt wanneer je de overtuiging hebt dat het niet fout loopt en dat mocht het fout lopen, je daar altijd op een goede manier uitkomt.

Aankomend provocateurs doen er goed aan te beginnen in situaties waar ze zich sterk en veilig en vertrouwd voelen. Niet voor niets zeggen veel mensen thuis en bij vrienden volop te provoceren, “maar op mijn werk...”. Thuis en bij vrienden, voel je je kracht en geloof je in die van de ander. Provoceer en ontwikkel die kracht ook op andere plekken!

Ja maar, wat denken mijn collega’s wel niet van me als ik zo belachelijk ga doen?

Hier koppelt gebrek aan vertrouwen in eigen kracht zich aan schaamte: “stel je voor dat...” De woorden “sorry mam”, waarmee Birgitte Kaandorp haar verhaal afsluit, geeft de schaamte aan die mensen belet te provoceren: “stel dat mijn moeder (mijn collega, mijn kind, mijn partner) me zo zou zien...”. De provocatieve begeleider is zijn schuld, schaamte en angst voorbij. Doordat hij alle kanten opgaat, improviseert en zegt wat in hem opkomt, laat hij schaamteloos zien wie hij werkelijk is. En daar is kracht voor nodig.

Ja maar ik ga toch geen spelletje spelen met mijn leerlingen!

Jammer genoeg zijn er mensen die na hun twaalfde het spelen van spelletjes verleerd hebben. Voor de provocatieve begeleider is er niets leukers dan vanuit lol, liefde en plezier met anderen spelletjes te spelen met de oprechte bedoeling die ander vooruit te helpen en zelf volop te genieten. En daarbij: wanneer je een onbeschofte ouder tegenover je hebt die het bloed onder de nagels vandaan haalt en jij blijft professioneel vriendelijk en erkennend, al je woede, frustratie en angst verbergend, wie speelt er dan geen spelletje?

Ja maar, wat levert het nou in feite op, die provocatieve begeleiding?

Onder meer de eens zo timide leerling die een maand na een sociale vaardigheidstraining, inclusief provocatieve gesprekken op zijn begeleider afstapt en vraagt: “Meneer, stond u nou gisteren om half negen in een grijze regenjas op de hoek van de Beukendaal?”

“Nee”, antwoordt deze; “hoezo?”.

“Oh, dan was het toch een vuilniszak”.

Jan Ruigrok is trainer/adviseur bij Rigardus. Voor informatie en contact: www.rigardus.nl

Literatuur:

Jan Ruigrok: *Provocatieve leerlingbegeleiding*, ISBN 978-90-79596-03-4

Berthold Gunster en Herberd Prinsen: *Ja maar ik ben wel leraar.*; ISBN-13: 9789080855571

Anneke Dekkers en Jan Ruigrok: *De provocatieve begeleider: en nu maar hopen dat ze nijdig op me worden*, te downloaden via www.rigardus.nl.

Jaap Hollander en Jeffrey Wijnberg: *De provocatieve coachen, de basis*, ISBN: 90 5594 4513